

Yeni Sosyolojilere Doğru İmkân ve Fırsatlar: Bir Disiplin Olarak Çocukluk Sosyolojisi*

MUHAMMED SİNAN KARABIYIK**

Özet

19. yüzyılda henüz yeni oluşmaya başlayan genç bir bilim dalı olarak sosyolojinin kurucu sosyologlardan itibaren yetişkin ve erkek merkezli bir anlayışa sahip olduğu bilinmektedir. Uzun yıllar süren yetişkin ve erkek merkezli sosyoloji anlayışı evvela feminizm çalışmalarıyla ciddi bir biçimde sarsıntıya uğramıştır. Öyle ki, erkek hegemonyası altındaki sosyoloji anlayışına ciddi bir itiraz olarak ortaya çıkan feminizm çalışmaları bugün kendi başına bir disiplin olacak kadar gelişip olgunlaşmıştır.

Henüz çok yakın bir zamanda ise sosyolojide hâkim olan yetişkin merkezli anlayış ciddi bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımı olarak gelişen bu yaklaşım bir grup İngiliz sosyoloğun önderliğinde olgunlaşmıştır. Bir bilim olarak sosyolojinin kurulduğu dönemden itibaren yetişkin merkezli bir anlayışa sahip olmasını eleştiren İngiliz sosyologlar yetişkin merkezli anlayışa itiraz ederek çocukların da toplumsal değişimin ve sosyal yapının inşasında aktif bir rolünün olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı yeni sosyolojilere doğru yeni bir disiplin olan çocukluk sosyolojisinin imkânlarını ortaya koymaktır. Çalışmada çocuk, çocukluk ve çocukluk deneyimi kavramları eleştirel bir biçimde değerlendirilmektedir. Daha sonra sosyolojide uzun yıllar boyunca çocuklara neden aktif bir biçimde yer verilmediği üzerinde durulmakta son olarak ise bir disiplin olarak çocukluk sosyolojisinin ve yeni paradigmanın temel iddialarına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocukluk, yeni paradigma, çocukluk sosyolojisi.

* Bu makale, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Anabilim Dalında Doç. Dr. Emrah AKBAŞ'ın danışmanlığında hazırlanmış olduğumuz "Bir Çocukluk Sosyolojisi Araştırması: Koruma Altındaki Çocukların Çocukluk Deneyimleri" isimli yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Abstract

It is known that sociology has an adult and male-centered understanding of the founding sociologists as a young discipline that has just begun to emerge in the 19th century. The long-term adult and male-centered sociological understanding was severely shaken by feminism. In fact, feminism as a serious objection to sociological understanding under male domination has become a discipline on its own.

Recently, the notion of dominating adult-centered sociology has been seriously discussed. This idea, developed as a new approach to childhood sociology, has matured under the leadership of a group of British sociologists. Criticizing an adult-centered approach to sociology as an adult, sociologists have argued that children play an active role in building social change and social structure by objecting to an adult-centered approach.

The aim of this study is to reveal the sociological possibilities of childhood sociology as a new discipline. In this study, child, childhood and childhood concepts are handled with a critical approach. Later, in sociology, it is emphasized that children are not actively involved for years. Finally, basic paradigms of childhood sociology and discipline are given.

Keywords: Child, childhood, new paradigm, sociology of childhood.

Giriş

Sosyoloji ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren önemli bir sorumluluğu yüklenmiştir. Öyle ki, salt kuramsal ilgi olmanın ötesinde sosyoloji, insanlığın yararını gözeten ve insanlık koşullarını iyileştirmesi gereken doğa bilimi gibi önemli bir misyon yüklenmiştir (Coser, 2008, s.24). Sosyolojinin isim babası Auguste Comte öncelikle toplumsal yapı ve değişimin yasalarını keşfetmeyi arzulamıştır (Turner, Beeghley, Powers, 2013, s.29). Comte'un insanlık bilimi olarak inşa etmeyi hedeflediği bu yeni bilim aslında insani olmaktan çok natüralist ya da organizmacı bir anlayışa hapsolmuştur. Böylesi bir anlayış içerisinde gelişen ilk sosyolojik çalışmalarda ve klasik sosyoloji kuramlarında farklı toplumsal grupların ve farklılıkların ıskalandığını söylemek mümkündür. Comte'un ısrarla vurguladığı gibi bütünü (toplumun) parçaya (birey ya da grubun) baskın olarak kabul edildiği klasik sosyolojik anlayışta (Aron, 2010, s.64) kadınlar ya da çocuklar gibi farklı sosyal gruplara yönelik sosyolojik araştırmaların ya da kuramsal bir bilgi birikiminin olmasını beklemek mümkün değildir.

19. yüzyılda henüz yeni oluşmaya başlayan genç bir bilim dalı olarak sosyolojinin kurucu sosyologlardan itibaren yetişkin ve erkek merkezli bir anlayışa sahip olduğu bilinmektedir. Uzun yıllar süren yetişkin ve erkek merkezli sosyoloji anlayışı evvela feminizm çalışmalarıyla ciddi bir biçimde sarsıntıya uğramıştır. Öyle ki, erkek hegemonyası altındaki sosyoloji anlayışına ciddi bir itiraz olarak ortaya çıkan feminizm çalışmaları bugün kendi başına bir disiplin olacak kadar gelişip olgunlaşmıştır.

Henüz çok yakın bir zamanda ise sosyolojide hâkim olan yetişkin merkezli anlayış ciddi bir biçimde tartışılmaya açılmıştır. Özellikle yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımı olarak gelişen bu düşünce bir grup İngiliz sosyologun önderliğinde olgunlaşmıştır. Bir bilim olarak sosyolojinin kurulduğu dönemden itibaren yetişkin merkezli bir anlayışa sahip olmasını eleştiren İngiliz sosyologlar yetişkin merkezli anlayışa itiraz ederek çocukların da toplumsal değişme ve sosyal yapının inşasında aktif bir rolünün olduğunu iddia etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı yeni sosyolojilere doğru yeni bir disiplin olan çocukluk sosyolojisinin imkânlarını ortaya koymaktır. Çalışmada ilk olarak çocuk, çocukluk ve çocukluk deneyimi kavramları eleştirel bir biçimde değerlendirilmektedir. Çelebi'nin (2004, s.3) ifade ettiği gibi "Türkiye sosyal dünyası ile Batılı sosyal dünyanın ayrı olması, ne denli iyi tercüme edilirse edilsin, batı da geliştirilmiş kavram ve teorilerin Türkiye sosyal dünyasını açıklayamayacağı anlamına gelir". Bu bağlamda modern olarak inşa edilmiş olan evrensel çocukluk kavramsallaştırmasının tarihsel, kültürel ve yerel farklılıklar temelinde yeniden gözden geçirilmesi elzem görünmektedir. Çalışmada ikinci olarak, sosyolojide uzun yıllar boyunca çocuklara neden aktif bir biçimde yer verilmediği üzerinde durulmakta son olarak ise bir disiplin olarak çocukluk sosyolojisi ve yeni paradigmanın temel iddialarına ve sosyoloji için ortaya koyduğu yeni imkânlar tartışılmaktadır.

Çocuk, Çocukluk ve Çocukluk Deneyimi

Çocuk, çocukluk ya da çocukluk deneyimi olarak ifade ettiğimiz ve gündelik hayatta sıkça kullandığımız bu kavramlar neye karşılık gelmektedir? Başka bir ifadeyle bu kavramların soykütüksel bir sorgulamaya tabi tutulması neden önem arz etmektedir? Bu soruları cevaplandırmanın öncelikle ciddi birtakım zorluklar barındırdığını ifade etmek gerekmektedir. Nitekim bu kavramlar basitçe tanımlanıp geçirtilerecek kavramlar değildirler. Çünkü söz konusu kavramların her biri yeni bir ön kabul (tözü) içerecektir. Yerli ya da yabancı birtakım tözler. Kavramın hali hazırda neye karşılık geldiğini sorgulayıp eleştirirken ve yeni bir tanımlama önerirken benzer şekilde bizimde bir yanılsama içine düşmemiz mümkündür. Söz konusu kavramlar

günümüz sosyal bilim dünyası açısından çok kolay ve konforlu bir biçimde tanımlanamayacak kadar kaotik bir yapıya ve geniş bir tarihsel ve sosyal uzama sahiptir. Franklin'in (1993, s.21) ortaya koyduğu şu soru tartışmayı daha anlaşılır kılacaktır: "Batılı çocukluk tarifleri, ekonomik zorunluluğun, çocukların küçük yaştan itibaren çalışmalarının beklenmesine yol açtığı Üçüncü Dünya'daki yaşamın gerçeklikleriyle karşılaştırıldığında yeniden ele alınmayı gerektirmiyor mu?" Franklin farklı çocukluk deneyimleri karşısında tek bir çocuk ya da çocukluk kavramının geçersizliğine dikkat çekmektedir. Gerçekten de çocuk, çocukluk ya da çocukluk deneyimi kavramlarını açıklayacak basit bir tanımlamaya şüpheyle bakılması gerekmektedir.

Gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi ve pedagoji gibi alanlar bir tarafa konacak olursa çocuk ve çocukluk konusunun sosyal bilimlerin konusu haline gelmesi oldukça yenidir (Akın, 2011, s.52).

Franklin (1993, s.21-23) çocukluğa ilişkin beş algılayış biçimini analiz etmiştir. Ona göre çocukluğa ilişkin şu beş noktanın altının çizilmesi gerekmektedir: 1) Çocukluk sabit bir döneme ait evrensel bir deneyim değildir. 2) İki yaş grubu arasındaki ayrım keyfi olmanın yanı sıra tutarsızlıklar barındırmaktadır. 3) Çocuklar negatif bir biçimde yetişkin olmayanlar şeklinde tanımlamalara maruz kalmaktadırlar. 4) Çocukluk, kronolojik bir terim olmaktan çok iktidar ilişkileriyle ilgili bir terimdir. 5) Çocukluk oldukça yeni bir buluştur.

Çocuk kavramı uzun yıllar biyoloji, tıp ve psikiyatri gibi fen bilimlerinin tanımlarıyla sınırlı kalmıştır. Öyle ki, bu disiplinlerin yaptığı tanımlamaya göre çocuk, insan türünün yavrusu ya da bir canlı organizma olarak tanımlanmaktadır. Çocuk kavramına ilişkin yapılan bu sınırlı tanımlamalar çocuğun ne olduğunu, kim olduğunu kavramak noktasında ne yazık ki yetersiz kalmaktadır. Sosyal bilimlerin çocuk kavramına yönelmesi ve çocuğu insan türünün yavrusu gibi sınırlı bir tanımlamadan kurtarıp sosyal boyutlarıyla tanımlama girişimi yakın bir tarihe karşılık gelmektedir. Ne yazık ki sosyal bilimlerin alanında da çocuk kavramı tanımlanırken klasik biyolojik tanımlama geleneğinin sunduğu tanımlamayı aşabilen sınırlı sayıda disiplinin olduğu görülmektedir. Mesela sosyal hizmetler, psikoloji ve pedagoji gibi sosyal bilimlerin alt disiplinleri çoğunlukla biyoloji, tıp ya da psikiyatrinin çocuk tanımlamasından hareketle bir çocuk tanımlaması geliştirmektedirler. Bunu yanı sıra felsefe, sosyoloji, eleştirel pedagoji gibi sosyal bilimlerin bazı farklı alanlarının çocuk tanımlamalarının mevcut tanımlamaların ötesine geçmeye çalıştığı görülmektedir.

Referans noktalarını çoğunlukla fizyoloji, nöroloji ve tıp bilimi gibi alanlardan seçen psikoloji disiplininin çocuk kavramını tanımlarken de

büyük ölçüde tıp ve fizyolojinin çocuk tanımlarının etkisinde kaldığı görülmektedir. Bir tıp doktoru olan Maria Montessori çocuğu bir göçmen olarak tanımlamaktadır. Ona göre çocuk yabancı olduğu bir ülkeye giden göçmen gibidir, gittiği yerin dilini bilmeyen, sosyal ilişkileri bilmeyen bir göçmendir. Ona göre bir göçmen olarak çocuk bu yabancılığı ancak ve ancak büyük bir uyum çabasıyla sağlayabilir. Piaget de çocuğu bilişsel bir yabancı olarak tanımlamaktadır. Ona göre küçük çocuklar yetişkinlerin düşündüğu gibi düşünmezler. Piaget bu durumun bir yanlılık içermediğini yalnızca bir yabancılık durumu olduğunu düşünmektedir. Freudcu bir yaklaşımlı benimseyen Erik Erikson'un Freud ile Montessori'yi sentezleme girişiminde bulunmuş olması söz konusu disiplinler arasındaki etkileşimin yalnızca basit bir örneğini oluşturmaktadır (Elkind, 1999).

Çocuk kavramının psikoloji disiplininde çoğunlukla gelişim kuramı bağlamında inceleme konusu edinildiği görülmektedir. Piaget (1999, s.13) gelişimi "ilerleyen bir denge, daha az dengeli bir durumdan, daha yüksek bir denge durumuna sürekli bir geçiş" olarak tanımlamaktadır. Psikoloji biliminin çocuk ve çocukluk dönemlerine ilişkin bütün söyleminin çocuk gelişimi kuramlarından neşet ettiğini söylemek mümkündür.

Genel olarak sosyal bilimlerin ve özellikle de sosyolojinin çocuk tanımlaması çoğunlukla iki ana çerçeve etrafında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi aile kurumunun bir parçası ve ana-babanın evladı olarak çocuk tanımlamasıdır. İkincisi ise sosyal hayatta bir yetişkin düzeyinde varlık gösteremeyen kişi olarak çocuk tanımlamasıdır. Sosyoloji çocuk kavramını ya bir aileye mensup evlât, ya da bir toplumda kendisine göre yetişkin insanlarla aynı derecede ekonomik ya da hukuksal konum elde edememiş birey olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 2005).

Quvertrup'ın vurguladığı önemli bir husus da çocuk, çocuklar ve çocukluk kavramlarının doğru biçimde tanımlanarak birbirlerinden kesin bir biçimde ayırt edilmesi gerektiğidir. Çünkü biyolojik bir varlık olarak çocuk yalnızca bir insan yavrusu olarak tanımlanırken; çocuklar ise bu biyolojik varlığın sosyal hayattaki aktörleri olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra çocukluk kavramı ise çocuğa ilişkin zihinlerde oluşturulan bir tasarıma karşılık gelmektedir. Yani çocukluk çocuğa dair fikir, hayal ve tasarımları ifade etmektedir. Çocukluk sosyolojisi bağlamında çocuk, çocuklar ve çocukluk kavramları arasındaki farklılıkların altını çizmek gerekmektedir.

Çocukluk kavramı költürlere ve tarihsel dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Çocukluk sosyolojisi kapsamında yapılan incelemeler, çocukluk kavramının modern Batı toplumunun kuruluşunda güçlü bir sembol işlevi gördüğünü açığa çıkartmaktadır. 1980'li yıllarda

çocuk istismarının keşfedilmesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komisyonu'nun çalışmalarının artmasıyla, sosyolojide yeni bir yaklaşım, egemen olan çocukluk imgesine temelden karşı çıkacak bir yaklaşım olarak görülmüştür. Çocukluk farklı nedenlerden dolayı psikanaliz, dilbilim ve eğitim sosyolojisi alanlarındaki analizlerde, asli toplumsallaşma ve toplumsal cinsiyet farklılaşması konularında odak noktası haline gelmiştir (Marshall, 2005, s.120-21).

Piaget'e göre çocuklar beden gelişimlerinin yanı sıra zihinsel gelişim de göstermektedir: "zekâ açısından böylece çocukluk kavramlarının göreceli dengesizliğine ve tutarsızlığına, yetişkin bireyin aklının sistemleştirilmesiyle karşı koymak kolaydır" (Piaget, 1999, s.13). Böylece psikoloji disiplinde çocukluk ve yetişkinlik arasındaki ayrım ve farklılaşmayı derinleştirmek üzere bir strateji olarak zihinsel gelişim kuramı etkili bir biçimde kullanılmaktadır.

Çocukluk kavramının biyolojik yaşla açıklanmaya çalışıldığı kadar eğitim seviyesiyle de açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Genel kabul şudur ki çocukluk eğitime ihtiyaç duyulan, eğitime adanmış bir dönemdir. Ülken'e göre (1969, s.68) çocukluk "topluma yeni girmekte olan insanın doğumundan okul öncesi eğitimi aldığı ilk yaşlarına kadar olan devredir."

Çocukluk dönemi ayrıca sosyal hayata dair bilgileri öğrenmek için ilk eğitim sürecini ifade etmektedir. Toplum kurumlarına giriş, toplum âdetleri ve geleneklerinin öğrenilmesini elzem kılmaktadır. Aksi takdirde toplum baskısının çeşitli şekilleri ile çatışmalardan doğan gerginlikler çocuğun gelişmesinde problemlere yol açabilir. Bu boyutlarıyla çocukluk diğer disiplinlerin olduğu kadar sosyolojinin de incelemesi gereken bir sosyal olgudur (Ülken, 1969).

Çocukluk deneyimi kavramı ise sınıfsal, ırksal, dinsel, kültürel ve yerel bir takım toplumsal farklılıklar içerisine doğan çocuğun, çocukluk döneminde yaşadığı topluma göre değişen yapısal çeşitlilikler karşısında yaşanan farklılıklara işaret etmektedir. Tarih boyunca çeşitli coğrafyalarda çeşitli dinlerin ya da inanışların çocuk ve çocukluk hakkındaki görüşleri toplumsal ritüellerin icrasında önemli bir faktör olmuştur. Güney Afrika dinlerinde ve diğer dinlerde çocukluğa giriş çoğunlukla sünnetle başlamaktadır. Erkek ya da kız çocuklarının buluş çağına girişlerinde icra edilen çeşitli ritüellerin olduğu bilinmektedir (Eliade & Culianu, 1997, s.43). Çocuk oyunları ve oyuncaklarının kökeninde dinsel bir neden yattığı başka bir ifadeyle çocuk oyunlarının çeşitli dinlerin tapınma biçimleriyle yakından ilintili olduğu bilinmektedir (Eliade, 2003). Bundan dolayı inançlara ve sosyo-ekonomik durumlara göre çocuk ve çocukluk algıları toplumdan topluma, zamandan

zamana değişiklik gösterebilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken en kritik nokta tek tip ve evrenselci çocuk ya da çocukluk anlayışının problemleri bir yaklaşım olduğunun altının çizilmesidir. Öyle ki, farklı çocukluk deneyimlerine sahip birbirinden oldukça farklı çocukluk tipleri vardır. Bu farklı çocukluk grupları ise ancak çocukların deneyimlerini incelemek, çocukları doğru bir biçimde anlamak ve açıklamakla mümkündür.

Sosyoloji Tarihinde Yer Bulamayan Çocuklar ve Çocukluklar

Çocukların sosyolojide uzun süre ihmal edilmeleri 19. yüzyılın hâkim epistemolojik ve ontolojik yaklaşımları ile Fransız Devrimi ve sanayi devrimi gibi önemli toplumsal ekonomik kültürel ve politik dönüşümlere yol açan iki tarihsel olayın karmaşık etkileşiminin bir sonucudur. Modern toplumu açıklamaya yönelik Sosyolojinin bir takım teorik ilgileri sebebiyle yalnızca çocukları değil yetişkinleri ve özellikle de kadınları ihmal ettiğini söylemek mümkündür. Klasik sosyolojinin toplum fikrinde yer alan yapı, kurum ve sistem gibi holistik (bütünlüklü) bileşenler karşısında bireylerin ve çocukların toplumsal yapıya bağlı olarak tanımlanması doğal bir netice olarak görülmektedir (Demir Gürdal, 2013, s.4).

Philippe Ariès'in *Century of Childhood: A Social History of Family Life* isimli çalışmasında çocuklukla ilgili olarak ortaya koyduğu fikirleri neticesinde bugün sosyal bilimlerde özellikle de sosyolojide çocukluk ilgi çekmeyi başarabilmiştir. Ariès'e göre (1962) çocukluk modern zamanlarda inşa edilmiş toplumsal bir inşadır. Orta Çağ Batı Avrupa'sının sosyal dünyasını araştıran tarihçi Ariès Ortaçağ Batı Avrupa'sında çocukluğun olmadığını iddia etmektedir. Yetişkinlikten bağımsız bir çocukluk fikrinin ancak 16. yüzyıl da sanayileşme, kentleşme ve modernleşmeyle birlikte ortaya çıktığını savunmaktadır. Öyle ki, çocuklara özgü kıyafetler, yaşlara göre kategorize edilmiş eğitim kurumları, çocuk hastaneleri vs. ancak modernleşme sürecinde meydana gelmiştir.

Ariès (1962) çalışmasında esasen çağdaş aileyi nicelemektedir. Çağdaş ailenin özgün yönlerini keşfetmek için tarihsel süreçte ailenin dönüşümünü inceleyen Fransız tarihçi aile ile çocukluğu ilişkilendirmiştir. Antik Yunan'daki sanat eserleri dışında diğer tarihsel dönemlerde çocukluğun resmedilmediğini keşfeden Ariès (1962) sanatçıların çocukları minyatür bir yetişkin olarak resmettiğini saptamıştır. Çocukluk fikrinin olmadığı Orta Çağ toplumundan çocuğun ailenin merkezine yerleştiği 19. yüzyıl modern Avrupa toplumuna değin tarihsel süreçte çocuk kavramının nasıl dönüştüğünü edebiyat, sanat, giysi, oyuncak vs. üzerinden analiz etmeye çalışmaktadır (Tan, 2016, s.8-9).

Çocukluk çalışmalarının büyük çoğunluğu Ariès'in çocukluğun sosyal bir inşa olduğu iddiasından hareketle yürütülmektedir. Ariès'in bu argümanının yerini alacak nitelikte bir çalışmanın ortaya çıkmadığı çocukluk tarihi alanında çalışan tarihçiler açısından ortak bir kanıdır. Ancak Ariès'in çocukluğun sosyal inşasıyla ilgili argümanının tamamen kabul gördüğünü söylemek pek mümkün değildir. Onun söz konusu iddiası birçok kişi tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Günümüzde ise Ariès'in ortaya koyduğu bu yaklaşımın çocukluk çalışmalarında büyük ölçüde kabul gördüğünü söylemek mümkündür.

Çocukların teorik ve metodolojik bir söylemle ana gövde sosyolojiye eklenmeleri ve maruz kaldıkları teorik ilgisizliğin ilgiye dönme çabaları 1997'den itibaren yeni çocukluk sosyolojisi ile ancak mümkün olmuştur. 20. yüzyılın başlarından itibaren sosyolojide hâkim olan pozitivist epistemolojinin ve holistik ontolojik kabullerin, sembolik etkileşimcilik fenomenoloji, etnometodoloji gibi bireylerin eylemde bulunarak sembol ve anlam ürettiğini ve yaşadıkları alanda sosyal gerçekliklerini inşa ettiklerini savunan bir takım yeni epistemolojik yaklaşımların eleştirileri burada ayrıca önem arz etmektedir (jenks, 2005).

19. yüzyıl sosyolojisinin hâkim düşüncesi, çocukları toplumun devamlılığını ve ilerlemesini sağlayan, gelecek için başarılı sosyalizasyon süreçlerini tamamlamaları gereken pasif bireyler olarak tanımlıyordu. Oysa yeni çocukluk sosyolojisi çocukları sosyolojide görünür kılma amacını hedeflemektedir.

Türkiye'de sosyoloji yapma biçimini belirleyen devlet, toplum ve kültür gibi sui generis (nevi şahsına münhasır) kavramlar (Çelebi, 2004) aynı zamanda sosyoloji yaparken tercih edilecek konuları da belirlemektedir. Avrupa'da ve Amerika'da çocukluk sosyolojisi çalışmaları önemsenererek bu alanda ciddi çalışmaların yapılmasına karşın Türkiye'de bu alanda önemli bir boşluğun olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'de sosyoloji literatürü incelendiğinde, sosyologların çocuk ve çocukluk kavramları üzerinde derinlikli bir düşünceye sahip olmadıkları görülmektedir. Derinlikli bir düşüncenin olmamasının bu alanda ciddi çalışmaların yapılmamasına ve çocukluk konusunda sosyolojik söylemin geri planda kalmasına sebep olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür.

Çocukların sosyolojide ihmal edilmiş bir kategori olduğunu kabul eden James ve Prout (2005) gibi yazarlar bu ihmal edilmişin sebebinin sosyolojinin tarihsel gelişimi ve toplumsal değişim sürecindeki modernleşme pratikleriyle açıklamaktadırlar. Thomas ve Walsh (2012) klasik sosyolojiyi modernite

sosyolojisi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama esasen sosyolojinin kuruluşundan itibaren modern dikotomiler (ikilikler) bağlamında bir zemine oturmaktadır. Öyle ki, sosyoloji kuruluşunda yapı-fail dikotomisinde tercihini yapıdan yani toplumsal yapısal özelliklerden yana kullanmıştır. Toplumsal yapıyı önemseyen klasik sosyoloji geleneği yapının varlığı, sürekliliği ve ilerlemesini hedef olarak gösteren pozitivist yaklaşımı benimsemiştir.

Devrim sonrası Fransa'daki yeni toplumsal örgütlenme tarzı olan modern ve rasyonel toplumu incelemeyi hedefleyen Comte sosyoloji biliminin kuruculuğu görevini üstlenmiş ve toplumsal yapıyı temel inceleme nesnesi olarak kabul etmiştir. Durkheim ise sosyolojiyi kurumların bilimi ve işlevleri olarak görmektedir. Pozitif bilime atfedilen bu önem bilimin toplumsal düzenin yeniden oluşturulmasında pratik yarar sağlayacağı inancından kaynaklanmaktadır (Durkheim, 2006).

Nomotetik (genel yasa) yaklaşım ile toplumsal yasaları keşfedip toplumsal düzeni mekanik bir mantıkla kontrol etmeyi arzu eden pozitivist yaklaşım, klasik sosyolojide hâkim epistemoloji olarak kabul görmüştür. Bunun en açık ifadesini Comte (1908, s.23) şu sözleriyle ortaya koymaktadır: “Düşünceler duygulardan önce, duygular eylemlerden önce düzenlenmelidir”. Comte'un ifadesinde de görüldüğü gibi bireyler toplumsal yapı ve ilerlemeye katkı sundukları ölçüde değer kazanmaktadır. Klasik sosyolojideki bu anlayış çocuklara da ancak ve ancak toplumsal yapının beklentilerine uygun, yapının devamı ve ilerlemesi için ileride arzu edilen bir yetişkin olmaları amacıyla sağlıklı sosyalizasyon süreçlerini tamamlamaları görevi uygun görmektedir.

Berger ve Luckman'a göre sosyalizasyon, “bireyin bir toplumun ya da toplumun bir kesitinin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı şekilde girmesi olarak tanımlanabilir”. Onlara göre aynı dünyada yaşayan insanların birbirini tanımaya iştirak etmeleri bunu içselleşmeleri gerçek anlamda bir sosyalizasyonu ifade etmektedir (Luckman, 2008, s.191). Burada çocukluk sosyolojisi bağlamında odaklanılması gereken nokta ise asli sosyalizasyon kavramıdır. Asli sosyalizasyon, kişinin çocukluk çağında deneyimlediği ve onu toplumun bir üyesi hâline getiren ilk sosyalizasyon sürecidir.

İnsanlar hayat boyu devam eden sürekli bir sosyalizasyon süreci yaşamaktadırlar. Öyle ki, çocukluk çağında gerçekleşen asli sosyalizasyon süreci sonrasında hayat boyu süregelen bir içselleştirme süreci söz konusudur. Berger ve Luckman (2008, s.191) bunu talî sosyalizasyon kavramı ile açıklamaktadırlar. Talî sosyalizasyon daha önce sosyalleşmiş kişinin kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlarına dâhil olduğu sonraki herhangi bir süreci ifade etmektedir.

Çocuk çevresindeki anlamlı ötekilerle kurduğu bağlar neticesinde bir kimlik edinir. Bu ilk ilişkiler çocuğun kimlik ediniminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Öyle ki, asli sosyalizasyon olarak adlandırılan bu ilk sosyalizasyon sürecinde çocuğun ismiyle birlikte edinmeye başladığı bir kimlik söz konusudur. Şüphesiz edinilen bu kimlik çocuğun yaşadığı toplumdaki bağımsız değildir. Ancak çocuk daha sonraki tali sosyalizasyon süreçlerinde bu verili kimliği değiştirip dönüştürebilir (Berger ve Luckman, 2008, s.194).

Toplum ve toplum dünyası görece basit şeyler olsalardı dahi hiçbir birey, kendi toplumunda gerçeklik olarak nesnelleşmiş şeylerin tümünü içselleştiremez. Diğer yandan, sosyal olarak öğrenilmiş beden kavrayışından önce ve ayrı bir şey olarak kişinin kendi bedenine dönük bilinci gibi, sosyalizasyonda oluşmayan öznel gerçeklik öğeleri de daima söz konusudur. Öznel biyografi, tümüyle sosyal değildir. Birey kendisini, toplumun hem içindeki hem de dışındaki bir varlık olarak kavrar (Berger ve Luckman, 2008, s.196).

Toplum, önceden tanımlanmış belirli birtakım anlamlı ötekilerle birlikte, bir sosyalizasyon adayı olarak takdim eder ve bu aday, başka bir düzenlemeyi seçme imkânı olmaksızın bunu böylece kabul etmek zorundadır. Kişi, kaderin onu yanına koyduğu ebeveynlerle yetinmelidir. Çocuk olma durumuna içkin bu haksız dezavantaj, şu açık sonucu doğurur: Çocuk sosyalizasyon sürecinin salt pasif bir alıcısı olmasa da, oyunun kurallarını koyanlar yetişkinlerdir (Berger ve Luckman, 2008, s.197).

Sosyolojideki geleneksel sosyalizasyon yaklaşımının öngördüğü üzere çocuklar pasif-edilgen birer nesne olarak kabul görmekteydi. Yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımıyla birlikte klasik sosyolojideki bu yaklaşımın büyük ölçüde terk edilmeye başlandığı görülmektedir. Yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımı, çocukları toplumsal hayatın merkezi bir yerinde konumlandırarak toplumsal yapıdan etkilenen ve belirli yönleriyle de toplumsal yapıyı etkileyen birer aktif sosyal aktörler-özneler olarak görme eğilimindedir.

Sosyolojinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkan ve gelişen çocukluk sosyolojisi disiplini yalnızca Türkiye’de değil neredeyse tüm dünya da yeni bir disiplin olarak ilgi görmektedir. Öyle ki, Türkiye’de çocukluk sosyolojisi alanında yayımlanan kitap ve makaleler sayıca az olmakla birlikte her geçen gün ilgi görmekte, bu alandaki yayınların sayılarında belirgin bir artış görülmektedir. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım’ın editörlüğünü yaptığı *Aile Sosyolojisi* isimli kitapta Cevat Özyurt’un Çocuk Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi isimli kitap bölümü 2011 yılında yayımlanmıştır (Özyurt, 2018). Mahmut Tezcan’ın 2012 yılında yayımlanan Çocuk Sosyolojisi kitabı

bu alanda yayımlanan ilk kitap olarak bilinmektedir. Daha sonra 2015 yılında Levent Eraslan'ın editörlüğünde *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi* isimli kitap yayımlanmıştır. En son 2016 yılında Aylin Dikmen Özarlan Çocuk ve Çocuk Sosyolojisi isimli bir kitap yayınlamıştır. Ayça Demir Gürdal'ın 2013 yılında yayımlanan *Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak* isimli makalesi Türkiye'de doğrudan çocukluk sosyolojisi alanında yazılan ve alanı açmaya çalışan önemli bir makaledir. Burcu Gezer Şen'in 2011 yılında yazdığı *Çocuk Sosyolojisi Bağlamında Ailelerin Çocuklarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi (Elazığ ili örneği)* isimli doktora tezi çocukluk sosyolojisi alanında yazılmış tezlerden biridir. Hamide Elif Üzümcü'nün 2017 yılında yazdığı *Ebeveynlerin Çocuklarının Boş Zamanlarını Organize Etme Tutumları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: İstanbul'da Bir Saha Çalışması* isimli yüksek lisans tezi de ebeveynlerden hareketle çocukları araştırmaktadır. Çocukları yetişkinlerin bakış açılarından hareketle araştırması nedeniyle özellikle bu alanda doğrudan yazılmış olan bu iki tezin kapsamı ve yöntemi yeni çocukluk sosyolojisi açısından oldukça tartışmalı görünmektedir. Muhammed Sinan Karabiyik'in 2018 yılında yazdığı *Bir Çocukluk Sosyolojisi Araştırması: Koruma Altındaki Çocukların Çocukluk Deneyimleri* isimli yüksek lisans tezi ise yeni çocukluk sosyolojisi perspektifi çerçevesinde yazılmıştır.

Akademik olarak sosyoloji içerisinde bulunmayan fakat dolaylı olarak çocukluk sosyolojisi alanına katkı sunan farklı disiplinlerden birçok yazar; Bekir Onur, Kemal İnal, Mustafa Ruhi Şirin, Kürşat Bumin, Cüneyt Okay, Mine Tan, Yahya Araz, Güven Gürkan Öztan gibi isimler kitap, makale, araştırma ve çevirileriyle alana önemli katkılar sunmuşlardır. Bununla birlikte gerek ulusal gerekse de uluslararası çeşitli sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, üniversitelerin araştırma merkezleri çocukluk çalışmalarına önemli katkılar sunmaya devam etmektedirler.

Çocukluk Sosyolojisi ve Yeni Bir Paradigma

Sosyal bilimlerde, özellikle de antropoloji ve sosyoloji alanlarında, henüz yeni bir inceleme grubu olan çocuklar, içinde yaşadıkları toplumda nasıl yetiştirildiklerinden bir aktör olarak sosyal yapıyı hangi yönleriyle dönüştürdüklerine kadar bütün bir toplumsal yapı ve işleyiş süreci bağlamında araştırılmaktadır. Berry Mayall'a göre (1996) sosyal bilimlerde çocuklar, özellikle diğer toplumsal aktörlerle (bilhassa öteki kuşaklarla) kurdukları ilişkiler bağlamında incelenmeye değer bir toplumsal grup olarak görülmektedir.

Sosyologların çocuklara dikkat çekmesi ve çocukların sosyolojik araştırılmalarda konu edilmesi yakın bir tarihe karşılık gelmektedir. Özellikle klasik sosyoloji teorilerinde çocukların ihmal edildikleri bilinmektedir. Jenks'e göre (2005, s.164) oğunlukla kronolojik yaş merkezli, biyolojik gelişim ve pedagojik yönleriyle ön plana çıkan ve tanımlanan çocukluk çok yakın bir dönemde toplumsal bir kategori olarak gündeme gelebilmiştir.

Yeni ocukluk sosyolojisi yaklaşımına göre çocukların yalnızca kendi yaşam alanlarını etkileyen pasif birer toplumsal aktör olarak görülmesi yanlıştır. Bu yaklaşıma göre çocuklar, kendi yaşam alanlarını etkilemekle birlikte toplumsal yapıyı da biçimlendirmede önemli bir potansiyele sahip aktif birer toplumsal aktör olarak görülmelidirler.

Çocukluk sosyolojisi içerisindeki bu yeni yaklaşım, geleneksel sosyoloji anlayışını ocuk merkezli olmaması bakımından iki açıdan eleştirmektedir (Dikmen Özarlan, 2016, s.178).

Yapılan eleştirilerden birincisi, klasik toplumsallaşma teorisi ve gelişim psikolojisinin n kabullerini bütün çocuklar için genellemenin yanlış olduğudur. Matthews'e göre (2007, s.324) bütün çocukları aynı sosyal yaşam standartlarına sahipmiş gibi homojen bir grup olarak görme eğilimi sorunludur. Alan Prout'a göre (2005) ocuklar, yaşadıkları coğrafya, etnik, sosyal ve ekonomik farklılıklarıyla birlikte kültürel formları içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla bugün modern bilimin benimsediği modern çocukluk anlayışının n gördüğü gibi evrensel ve tek tip bir ocuk varsayımını kabul etmek mümkün değildir. Yeni ocukluk sosyolojisini geleneksel anlayıştan ayıran en temel özelliği de tek tip bir ocuk yaklaşımını reddederek farklı ocukluklara yapmış olduğu vurgudur (Dikmen Özarlan, 2016, s.179).

Yapılan eleştirilerden ikincisi ise çocukların birer pasif toplumsal aktör olarak görülmesine yöneliktir. Geleneksel toplumda hâkim olan, çocukların yetişkinler tarafından arzu edildiği gibi biimlendirilebileceği anlayışı eleştirilmiştir. Oysa ocuklar yaşadıkları toplum tarafından biçimlendirilirken aynı zamanda toplumu da biçimlendirme özelliklerine sahiptirler.

Çocukluk sosyolojisi disiplininde çocuklar veya çocukluk kavramlarının neye tekabül ettiği, hangi kullanımın daha doğru olacağı uzun süre tartışılmıştır. Chris Jenks (2005) ocuklar ya da çocukluk kavramlarının hangisinin kullanımının doğru olacağı tartışmasını sonlandırmak amacıyla ocukluklar kavramını kullanmayı tavsiye etmiştir.

Yeni bir disiplin olan çocukluk sosyolojisinde çocuklar ya da çocukluk kavramlarının hangisinin kullanımının daha doğru olacağı tartışması

halen devam ederken ilgili literatür incelendiğinde bir başka tartışma olan disiplinin adının ne olacağı tartışmasının da merkezi bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çocuk sosyolojisi mi, çocukluk sosyolojisi mi yoksa çocukluk çalışmaları mı? Araştırmacıların bazılarına göre çocukluk sosyolojisi diye ayrı bir alanın olması mümkün değildir, bundan ötürü çocukluk çalışmaları olarak tanımlanmalıdır. Bazı diğer araştırmacılara göre ise çocukluk sosyolojisi diğer çocukluk çalışmalarından farklılaşmaktadır ve sosyoloji içerisinde kendi başına bağımsız bir alt disiplin olarak görülmelidir.

Yeni çocukluk sosyolojisi çalışmalarında iki farklı yaklaşımdan söz edilmektedir. İlk yaklaşıma göre çocuklar, aktif birer sosyal aktör olarak toplumsal yapıda merkezi bir konuma sahiptirler. İkinci yaklaşım ise çocukluğun çocuklar adına yetişkinler tarafından nasıl yapılandırıldığını incelemektedir. Yani ilk yaklaşım aktör-eylem merkezli bir sosyoloji anlayışına sahip iken ikinci yaklaşımın daha yapısal bir perspektifi ön plana çıkardığı görülmektedir.

Çocukları aktif birer sosyal aktör olarak gören birinci yaklaşım, çocukları toplumsal hayattan etkilenen ve toplumsal hayatı etkileyen insanlar olarak görmektedir. Çocukların sosyal eylemlerine odaklanan bu yaklaşımın çocukluk araştırmalarında, kabilesel çocuk ve azınlık grubu olmak üzere iki farklı modelinin olduğu bilinmektedir.

James'a göre (2001, s.31) Corsaro ortaya koyduğu çalışmalarıyla çocukluk araştırmaları geleneğindeki kabilesel çocuk modelinin önemli bir temsilcisidir. Corsaro (2005, s.29) çocukların sosyalizasyon (sosyalleşme) süreçlerini yeniden keşfetmeyi önermektedir. Akran kültüründe sosyalizasyonun yeniden nasıl üretildiğini inceleyerek çocukların sosyalizasyon sürecinin pasif birer katılımcıları olmadığını ortaya koymaktadır (Corsaro, 2005, s.40).

Çocukların sosyal eylemlerini önemle vurgulayan ikinci model ise azınlık grubudur. Bu modele göre çocuklar yetişkin nüfus içerisinde bir azınlık grup olarak görülmektedir. Berry Mayall'ın çalışmalarıyla gelişen bu yaklaşım, çocukların çocukluğu nasıl algıladıklarını, çocuk olmanın neye tekabül ettiğini anlamayı hedeflemektedir. Çocuk olma statüsü nedir, çocuklar yetişkinlerle nasıl ilişki geliştirmektedir? Karar verme sürecinde çocukların katılım durumları yetişkinlerle karşılaştırılınca ne durumdadır? Bu gibi çeşitli sorulara yanıt arayan azınlık grubu çocukluk araştırmaları modeli çocukların eylemlerine ve ilişkilerine odaklanmaktadır.

Çocukluk sosyolojisi araştırmalarındaki ikinci yaklaşım ise çocukluğun çocuklar adına yetişkinler tarafından nasıl yapılandırıldığını inceleyen

yaklaşımıdır. Bu yaklaşım içerisinde bir birinden farklı modeller yer almaktadır. Öyle ki, çocukluğun toplumsal yapılar, kültürler, dinler ve en nihayetinde ulus-devletler tarafından yapılandırılması söz konusudur. Çocukları arzu ettikleri gibi inşa eden hemen her yaklaşımın incelenmesi ayrı bir inceleme modelini gerektirmektedir. Bu model, çocuk ve çocukluk fikrinin üretildiği sosyal-politik yapıyı irdelemektedir. Çocuk ve çocukluğun statüsünü sorgulayarak yerel farklılıkları ön plana çıkarmaktadır. Böyle bir sorgulamanın yapılması için öncelikle verili kavramların eleştiriye tabi tutulması gerekmektedir. Dolayısıyla gelişim psikolojisinin önerdiği büyüme ve olgunlaşma temelli çocukluk tanımlarının yerel, toplumsal ve sosyo-ekonomik farklılıklar temelinde yeniden değerlendirilmesi elzemdir. Verili bir çocuk ya da çocukluk kavramından hareketle çocukluk sosyolojisi alanında çalışmak neredeyse mümkün değildir. Allison James'ın ifadesiyle (2001, s.30) çocukluk araştırmacıları deve kuşu gibi başlarını teorik kumlara gömme eğiliminde değildirlir. Yeni çocukluk sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar çoğunlukla gerek toplumda gerekse de bilimsel çalışmaların merkezinde yer edinmiş olan ontolojik ön kabullere meydan okuyan eleştirel bir yaklaşımla işe başlamaktadırlar. Allison James, Chirs Jenks ve Alan Prout yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımının gelişiminde üç önemli isim olarak bilinmektedir. Öyle ki, 1998 yılında James ve arkadaşları *Theorizing Childhood* isimli çalışmada sosyolojik bir perspektifle çocukluğu ele alıp incelemişlerdir. Allison James ve Alan Prout (2005, s.8) yayımladıkları bir makalede çocukluk sosyolojisinin yeni paradigmasını şu altı madde ile açıklamaktadır: 1.Çocukluk toplumsal bir inşadır. 2. Çocukluk diğer sosyal değişkenlerden (sınıf, cinsiyet vs.) ayrılmaz. Böylece karşılaştırmalı çalışmalarla farklı çocuklukları keşfetmeye imkân tanır. 3. Çocukların toplumsal ilişkileri ve çocukluk kültürü yetişkinlerden bağımsız bir biçimde araştırılmalıdır. 4.Aktif birer sosyal aktör olan çocuklar yaşadıkları toplumdan etkilenirken kendileri de toplumu inşa ederler. 5.Etnografi yöntemi çocukluk çalışmalarında işlevsel olarak kullanılmalıdır. 6- Sosyal bilimlerde çocukluk fenomeni hermeneutik (yorumsamacı) ve ilişkisel bir yapıya sahiptir.

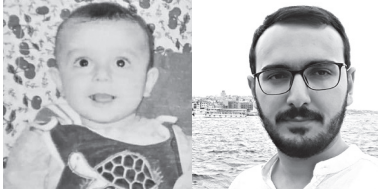
Sonuç

Kurucu sosyologların ve klasik sosyoloji geleneğinin ötesinde günümüz çağdaş sosyoloji anlayışı salt erkek ve yetişkin merkezli olmaktan gittikçe uzaklaşmaktadır. Klasik sosyoloji geleneğinin ortaya koyduğu sosyoloji yapma pratiğinin feminizm çalışmalarıyla birlikte kırılmaya başladığını söylemek mümkündür. Daha sonra ise yetişkin merkezliliği nedeniyle eleştirilen klasik sosyoloji geleneğinin izleri silikleşirken sosyologların yeni sosyolojilere doğru bir açılım içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Klasikleri de içeren bu yeni sosyolojik açılımların farklı sosyal grupların araştırılmasından yeni sosyolojik yöntemlerin kullanılmasına kadar uzanan geniş bir çerçevesi söz konusudur. Yeni sosyolojik açılımlar içerisinde bu çalışmanın sınırını belirleyen çocukluk sosyolojisi ve yeni paradigmadır.

Bu çalışmada ilk önce çocuk, çocukluk ve çocukluk deneyimi kavramlarının soykütüksel olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Kavramlara ilişkin eleştirel değerlendirme yaparken yeni sosyolojik yönelimlerden biri olan ilişkisel sosyolojik yaklaşımın sosyal hayatın tözlerden (ön kabullerden ve özcü ifadelerden) arındırılması ilkesinin bu bağlamda önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu yaklaşımın temel iddiası kavramların hangi sosyal-kültürel çevrelerde inşa edildiği ve kavramlara atfedilen bu anlamlardan başka anlam dünyalarının mümkün olabileceği iddiasıdır. Daha sonra ise klasik sosyolojide çocuklara neden yer verilmediği tartışılmıştır. Son olarak ise çocukluk sosyolojisinin ve yeni paradigmanın imkânları üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak, farklı sosyal grupların araştırılması ve yeni sosyolojik yöntemlerin ortaya atılması olarak tanımlanan sosyolojide yeni açılımlar, sosyolojinin asli amacının gerçekleştirilmesinde, yani farklılıklarla kuşatılmış olan sosyal dünyanın daha net bir biçimde analizine imkân tanımaktadır. Çocukluk sosyolojisi alanı gerek dünyada gerekse de ülkemizde yeni bir disiplin olarak gelişim gösterirken sosyologlar tarafından daha fazla ilgiye ve tartışmalara ihtiyaç duymaktadır.

** Muhammed Sinan Karabıyık
İstanbul Esenyurt Üniversitesi
muhammedsinankarabıyık@gmail.com

Kaynakça

- Akın, M. H. (2011). *Toplumsallaşma sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ariès, P. (1962) *Centuries of Childhood, A Social History of Family Life* (çev. Baldwick, R.). New York: Random House.
- Aron, R. (2010). *Sosyolojik düşüncenin evreleri* (K. Alemdar, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (2015). *Modernite, çoğulculuk ve anlam krizi* (M. D. Dereli, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası: bir bilgi sosyolojisi incelemesi* (V.S. Ögütle, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Comte, A. (1908). *A general view of positivism* (Trans. J. H. Bridges). London: George Routledge & Sons Limited.
- Corsaro, W. A. (2005). *The Sociology of Childhood*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları-Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler* (H. Hülür, S. Toker, İ. Mazman, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve metodoloji yazıları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demir Gürdal, A. (2013). Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak. *Is, Guc: The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 15/4, 1-26.
- Dikmen Özarslan, A. (2016). Çocuk ve Çocuk Sosyolojisi. Resse Yayınları.
- Durkheim, E. (2006). *Sosyoloji dersleri* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş* (A. Arslan, Çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Eliade, M., Culianu, I. P. (1997). *Dinler tarihi Sözlüğü*. İstanbul: İnsan yayınları.
- Elkind, D. (1999). Çocuk ve toplum: Gelişim ve eğitim üzerine denemeler (D. Öngen, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Eraslan, L. (2015). *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi*. Vize Yayınları.
- Franklin, B. (1993). Çocuk hakları (A. Türker, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gezer Şen, B. (2011). Çocuk sosyolojisi bağlamında ailelerin çocuklarına bakış açısının değerlendirilmesi (Elazığ ili örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- James, A. (2001). Yeni Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler, İçinde (Haz. B. Onur) *III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi: Değişen Dünyada Değişen Çocukluk* (ss. 27-36), (E. Gül Kapçı, Çev.). Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- James, A., Jenks C. & Prout, A. (1998). *Theorizing Childhood*. UK: Polity.
- Jenks, C. (2005). *Childhood*. New York: Routledge.
- Karabıyık, M. S. (2018). *Bir çocukluk sosyolojisi araştırması: Koruma atlındaki çocukların çocukluk deneyimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akinhay & D. Kömürçü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayall, B. (1996). *Children, health and the social order*. Open University Press.
- Özyurt, C. (2018). *Eğitim sosyolojisi yazıları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Piaget, J. (1999). Çocuklukta zihinsel gelişim. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tan, M. (2016). Çocukluk: Dün ve bugün. İçinde, B. Onur (Ed.), *Toplumsal tarihte çocuk* (ss. 1-23). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, M. (2012). Çocuk sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thomas, H. & Walsh (2012). Modernite/Postmodernite (der. C. Jenks) *Temel sosyolojik dikotomiler* (ss.492-527). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Turner, J. H., Beeghly, L., Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik teorinin oluşumu* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Üzümcü, H. E. (2017). *Ebeveynlerin çocuklarının boş zamanlarını organize etme tutumları üzerine sosyolojik bir inceleme: İstanbul'da bir saha çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Yıldırım, E. (2016). *Aile ve evlilik türleri*. İçinde K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* (ss. 65-80). İstanbul: Açılımkitap.